

Szily Antal életéről

A múlt napokban a Budapesti Hírlapban is szó volt arról, hogy a 12-es huszárezred tisztikara emlékoszlopot akarna állíttatni Nagyszigethi Szily Antalnak, az egykori hős huszáróbestének a sírjára, de Fejér megyében senki sem tudja, hol pihennek hamvai. Másnap megírtam, hogy Szily Antal nem volt óbester, csak főstrázsamester, s hogy tetemei Pest megyében Bián, az iharosi kápolnában vannak eltemetve.

Talán nem lesz érdektelen ennek az igazi magyar huszárnak élete történetét megismertetnem az olvasókkal.

Szily Antal, született Pesten, 1774. november 16-án. Atyja Szily József, előbb Pest vármegye alispánja s országgyűlési követe, azután vicepalatinus és szeptemvir; anyja Hügyei Farkas Terézia. Iskoláit Pesten a piaristáknál kezdte, majd utóbb Kőszegen folytatta, de a még csak serdülő fiút korán elzavarták könyvei mellől a franciákkal való nagy és hosszas háborúk. Atyja mind a három fiát katonának adta. 1792-ben mind Antal, mind a testvérbátyja már a Gyulay gyalogregimentben szolgál, de szerencsétlenül, mert bátyja mint zászlótartó 1793-ban a Frikkenfeld melletti csatában elesik, a csak 17 éves Antal pedig Speier mellett francia fogságba jut.

Fogságából atyja kiváltja, de alig, hogy hazakerül, 1794-ben ismét beáll katonának a Császár (ma I. sz.) huszáregimentbe, hol 1795-ben már hadnagy, 1796-ban Mainz fölmentésekor balkezén lőtt sebet kap, három ujjja összetörik és ekkor már a második lovat lövik ki alóla. 1797-ben a híres verekedő vitéz, Halász Péter oldalán az ellenség egyik lógerjéit verik fel Pfedersheim mellett és 51 lovat hoznak el, „fölpárisították magukat”, jutván bőven mindnyájuknak. 1799-ben következett azután Offenburg, a

Palatinal-Husaren Nr. 12., Gorzyce, 1809. Nagyszigethi Szily Antal kapitány lovasrohama Moszciska mala helységénél. H. Xirig festménye (Szily László [USA] gyűjtése)

melynek védelmekor Szily Antalt a jobb könyökén éri kemény kardvágás, hogy majdnem béna lett tőle. Szeretett óbesterüket pedig, Keglevich Károly grófot egy gránátszilánk teríti le. Mindjárt másnap Gengenbachon teljes katonai dísszel temetik el és a tisztikar örök emlékezetül sírja fölé fekete-fehér piramist állíttat.

1800. július 20-án Szily Antalt főhadnagynak előléptették, de még a június 15-én kapott újabb – már hetedik – sebével bajlódik, mikor közbejött a jászkunokból alakított új huszárezrednek, a nádor-huszároknak föllállítása. Tulajdonosa maga József nádor. Hertelendy Gábor az első óbester, és Illésy Sándor főstrázsamester, divíziójában pedig az oda áthelyezett Szily Antal másodkapitány; egész tisztikara csupa

színmagyar, nemes családbeli. Az új huszáregiment október havában szervezve, már harcra készen áll, de vérkeresztsége csak Ulm várának körülzárásakor, 1805. október havában következik el. Október 2-dika óta mindennap folytonos csatározásban és harcban állott az ezred, s mint a historikusa, Gustav Ritter Amon von Treuenfest írja, rettenthetetlen bátor vitézségről fényes tanúságot tett. 14-én vette kezdetét hős küzdelmeinek utolsó fölvonása, a mikor Ferdinánd királyi herceg megmentéséért, 18-án végül önmagát áldozta föl. Ferdinánd a nyakas Mack generális főhadvezért magára hagyta, és ha ezzel a katasztrófát elősegítette is, a legjobb ezredeket maga köré vonva, a bizonyos lefogás elöl 14-én elmenekült Ulmból. Menekülését a nádorhuszárok fedezték. Murat francia tábornok a herceg elfogását már bizonyosra vette, és szintén a legjobb lovas ezredeit zúdította utána. De Hertelendy huszárai helyüket állották, mint a sziklafal, melyről egyik roham a másik után verődött vissza. (...)

Ezalatt azonban más átkelőkön az ezredet és a Rosenberg svalizsérokat a franciák kétfelől is megkerülték, és az egyedüli utat Nördlingen felé előlük elzárták. (...)

Megadás, vagy a bármilyen áron keresztültörés kétes sikere közt maradt csak választás. A svalizserek lerakták a fegyvert, de Hertelendynek sikerült 18-án a majdnem teljesen odaveszett ezredének romjaival az ellenségen keresztül törnie, Szily Antal is az óbesterüket környező közt volt, az ezrednek tábori kasszája 20-án már-már az üldöző ellenség kezébe kerül, Szily kapitány azonban egy kis csapattal hátra maradván, a

Szily-kápolna

Képeslap 1917-es feladási dátummal (Magyar Építészeti Múzeum képeslapgyűjteménye)

pénzes kis hordócskát vissza ragadja, s e közben a főcsapatától őt is elszakítják, de kevés emberével szintén áttöri a láncot, s az üldözőket magáról lerázva, csak Csehországban éri el Hertelendy seregét, és a megmentett kasszát beszolgáltatta. Beérkeztek már alig néhány embere volt vele.

1808-ban Napóleon fölállította a varsói hercegséget. A lengyelek nagy Lengyelországról álmództak és Ausztria nem nézhette tétlenül, hogy a lengyel fölhevülés Galiciára is átszajjon s a birodalom határait veszélyeztesse. 1809 elején tehát Krakkó körül 35000 embert vont össze Ferdinánd királyi herceg vezérlete alatt. A Nádor-huszárok is, Schauroth altábornagy hadosztályában, már 1809. április 8-án Krakkónál táboroznak. E hadjáratban Szily Antal a svadronjával hol kémlelő, hol előrsi, hol pedig oldalfödözeti szolgálatot teljesít, a sokszor túlnyomó erő ellen is keményen állja helyét; ... Ferdinánd királyi herceg pedig 1809. június 6-án Rozkiból Rzecyna-Mokrába Szilyhez írt sajátkezű levelében azt az utasítást adja, hogy Schauroth altábornagnak a Visztula jobb partján előnyomuló seregét egy vonalban a balparton kövesse mindaddig, míg az odaérkező dereglyéken a Visztulán átkelve, a főszereghez bevonulhat. (...) Szily csapatával átúsztat a folyón és belecsap a lengyel ulánusok közé. (...) A csata sorsa eldőlt és Szily Antalnak hívatlan beavatkozása szerezte meg az osztrák és magyar fegyverek diadalát.

Június 8-diki győzelem után parancs szerint csapatával bevonult a Baranev mellett álló hadtesthez. A 12-én történt támadáskor Szily észreveszi, hogy az ellenség harcvonala messzire, egészen Mosciska mala helységig kiterjeszkedik, és ezt megszállva, hadseregünk jobb szárnyát megkerüléssel fenyegeti. Azonnal előrenyomul, rátámad a helysége, az ellenséget kiszorítja és 64 embert elfog. (...) Ismétlődő támadásokkal az ellenség hétszer is megveti lábát a helységben, de Szily körültekintő ügyes vezetéssel és személyes bátorságával mindannyiszor visszaszorítja, és mikor estére már a lövőkészlete is elfogy, a végsőleg feszített erőlködéssel, pusztá karddal, szuronnal is visszaszerzi és megtartja a helységet. Ha ez nem történik úgy, az osztrák és magyar seregre, melyet a fővonalon az ellenség folytonos támadásai teljesen lekötöttek, a megkerülés végzetessé lett volna. Így azonban a Gorzyce mellett vívott csatában a lengyelek 200 halott és 250 fogoly elvesztésével ismét vereséget szenvedtek.

Szily az utolsó leghevesebb attak közben, mikor a lengyeleket nagy erőfeszítéssel visszaszorította, és már csak pusztá karddal huszárai élén a hídon keresztül űzte, bal vállába golyót kap és lováról lefordul, Petrovsky Mihály kadét-káplár, továbbá Ferenczy Pál, Bundás Ferenc és Nagy Pál közhuszárok emelik föl, és ezekre tá-

maszkodva, a teljes győzelem kivívásáig gyalog is egész lélekjelenléttel tovább osztja parancsait.

Mi történt tovább a súlyos sebesülten, atyjának Szily Józsefnek egy leveléből tudjuk. A királyi herceg a maga kvártélyára vitette, a hol pár napig mindennel ellátva, a leggondosabb ápolásban részesült, és külön kirurgus volt mellé rendelve. Azután Krakkóba, majd Késmárkra, onnét pedig Pestre hazaszállították. Bécsből hívott orvosok kétszer is operálták, és 52 darab csontszilánkot szedtek ki karjából, mindamellel a teljesen szétroncsolt kart közvetlen a vállá alatt amputálni kellett. A kemény ember mord tekintettel nézte végig, és szisszenés nélkül tűrte a műtétet.

Még a beteg ágyában kapta a Békés vármegyei inzurgens lovas sereghez parancsnoki minőségben való áthelyezését, és soron kívül főstrázsamesterré 1809. július havában történt előléptetését. 1810. április 30-án Budáról hozzaintézett levelében tudatja vele Alvinczy generális, hogy a haditanácsnak 13-án leérkezett irata szerint ő felsége az ellenség előtt tanúsított vitézi tetteiért, a rendi káptalan hozzájárulásával kiadott nagymesteri bizonyítvány alapján, a Mária-Terézia vitézi rend lovag keresztjével legkegyelmesebben jutalmazta. Meghagyata egyszersmind Alvinczy, miután a rendjel átadásával ő bízott meg, 1810. május 15-én kedden délelőtt 11 órakor Budán nála jelentkeztek, a mikor is a teljes parádében megjelent főstrázsamesternek nagy ünnepséggel mellére tűzte.

Időközben a Békés vármegyei inzurgens lovasságot fölosztották, és ugyanakkor Szily Antalt a Stipsits huszárregimenthez helyezték át, de csak rövid időre, mert 1811. július 14-én kelt Bécsben a haditanács elnökének Bellegarde grófnak levele, mellyel 19 évi szolgálat után testi megsérülés és szolgálati képtelenség folytán a karaktere megtartásával és a különös megelé-

gedés nyilvánításával az őt megillető 800 forint penzió élvezete mellett 37 éves korában végleges nyugalomba helyezetésével az engedelmet megkapja. De Szilyt, mivel úgy érezte, hogy fél karjával és annyi sebhelyével is még tovább szolgálhatna, végtelenül bántotta a penzióba küldés. Kárpótlásul Mária-Terézia rendjellel járó báróságért akart lépéseket tenni, de ennek a büszke önérzetű atya egyetlen „tiltom” szavával állotta útját.

1814-ben keserűséggel eltelve vonult vissza atyjának Pest-Solt megyében Páhi pusztai birtokára, hol gazdálkodnia kellett volna, de csak a lovait és mint passzionátus vadász a kutyáit dédelgette, míg ökrei, marhái éheztek, juhái pedig a nyírás előtt már hullatták gyapjukat. Szily József azután, hogy a szép birtokot pusztulástól megmentse, fiát egy másik birtokára, a Komárom megyei Szomorra internálta, de a gazdaság itt sem kellett neki, itt is csak vadászgatott. Karabélyszerű kis puskájával foglyot, vadkacsát csak úgy szedte le, nyulat, rókát csak úgy lőtte egy kezével, mintha másik keze nem is hiányoznék – lóra, nyeregbe pedig nem bal- hanem jobb felől csak úgy föl pattant, mint bárki más.

Mikor atya 1827-ben meghalt, átvette Pest-Pilis megyében a bia-torbágyi főgazdaságot is és az Iharoshegy (Szily Józsefnek kedves nyaralóhelye) lábánál csörgedező keserűvíz-forrást megfüratta, rendes kútra kiszélesítette és föléje a ma is álló ötszögletes kőépületet építtette, de persze nem ő indította meg a később világhírűvé lett keserűvíz-forgalmat. Hol Bián, hol Szomoron lakott. Tinnyén Vásárhelyi Géza kertjében ma is megvan az a faragott kőszék, melyen ülve a szomori kert árnyában a múltnak dicső emlékein merenghetett. Ellenkezést nem tűrő, kemény, akaratos természete sokszor hozta összeütközésbe környezetével és a halál már csak jótétemény volt, mikor megszabadította a meghasonlott, elkeseredett életétől. Atyja még életében az Iharos egyik előfokán bizonyára majdan a maga nyugó helyéül sírboltos kis kápolnát építtetett. Mikor meghalt, tetemeit fia a kistorbágyi patronátusi templomba helyeztette, az iharosi kápolnába pedig ő maga temetkezett.

A kápolna bejárájával szemben kicsinyke oltár, a falakon köröskörül gyászfatyolok, színehagyott szalagok, töredező koszorúk, a pádiamentum kövezetébe pedig vörösmárvány tábla van illesztve, ezzel a bevészt sírrattal:

† Migos Nagy-Szigethi
Szily Antal Úr
cs. k. fő strázsamester
M. T. Katonai J. Rendek Vitéz
Megholt Szomoron Jan. 18.
1833. Életének 58-ik eszt.

Szily Jenő
Budapesti Hírlap, 1913. április 13.

(Gyűjtötte: B. Boldizsár Brigitta)

